

ПРИВАТНІ ДАРИ ВИКЛАДАЧІВ РІШЕЛЬЄВСЬКОГО ЛІЦЕЮ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОНДУ ЛІЦЕЙСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В ОДЕСІ

На підставі документальних джерел виявлено коло дарувальників та жертводавців бібліотеки Рішельєвського ліцею, з'ясовано їхню роль у формуванні книжкового фонду одного з найстаріших навчальних закладів Одеси. Особливу увагу приділено з'ясуванню обставин грошового пожертвування на користь бібліотеки Рішельєвського ліцею колишнього генерал-губернатора Новоросійського краю герцога Рішельє.

Ключові слова: бібліотека Рішельєвського ліцею, дарувальники, приватні пожертви та дари, Одеса, Новоросійський край, книжковий фонд.

Дослідження присвячене виявленню кола жертводавців та дарувальників бібліотеки Рішельєвського ліцею в Одесі, а саме – викладачів цього навчального закладу, чиновників Новоросійського краю та Одеського навчального округу, що зробили важливий внесок у формування бібліотечного фонду ліцею. Предметом розгляду у дослідженні виступають основна (фундаментальна) бібліотека, студентська бібліотека та книгозбірня Інституту східних мов при Рішельєвському ліцеї.

Основні джерела дослідження:

- документи Державного архіву Одеської області (далі – ДАОО), значна частина яких стосується питань, пов'язаних із грошовими пожертвами та дарами на користь ліцейської бібліотеки (фонд 44 – Рішельєвський ліцей; фонд 153 – особистий фонд І. А. Линниченка);

- відомості про дари та дарувальників, що наводились у офіційних періодичних виданнях – «Речах, произнесенных в торжественном собрании Ришельевского лицея» (за 1838–1844 рр.), «Годичных актах Ришельевского лицея» (за 1845–1856 рр.), «Торжественных актах Ришельевского лицея» (за 1857–1864 рр.) та «Циркулярах по управлению Одесским учебным округом» (за 1864–1865 рр.);

- дані рукописного «Фундаментального каталога библиотеки Ришельевского лицея с 1 января 1861 г.» (останнього каталогу ліцейської бібліо-

теки, що вівся до травня 1865 р.), де в спеціальній графі відзначалося (хоча далеко не завжди), ким і коли був зроблений дар ліцейській бібліотеці;

- спогади безпосередніх учасників подій (викладачів та вихованців Рішельєвського ліцею) стосовно ліцейської книгозбірні та використання книжок у навчанні (професора М. Н. Мурзакевича, ліцеїста О. Сумарокова);

- нарешті, переглянута *de visu* на предмет виявлення дарчих написів значна частина книг ліцейського зібрання в фонді Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

На жаль, жодне із зазначених вище джерел не може дати нам вичерпні відомості як про кількісний склад дарувальників, так і про якісний та кількісний склад самих подарованих книжок та періодичних видань. Зібрані відомості про жертводавців, дари і дарувальників не є остаточними, але вони дозволяють отримати більш повне уявлення про приватних дарувальників бібліотеки Рішельєвського ліцею та уточнити їхню роль у комплектуванні книжкового фонду одного з найстаріших навчальних закладів Одеси.

На прикладі приватних дарів (книжок) та пожертвувань (грошових коштів) на користь бібліотеки Рішельєвського ліцею ми можемо розглянути ту ділянку громадської активності, що пов'язана з добровільною безкоштовною передачею фізичними особами фінансів та матеріальних цінностей на користь тих, хто цього потребує.

Заснування навчального закладу ліцейського типу в Одесі згідно з указом російського імператора Олександра I від 2 (14) травня 1817 р. стало важливою подією в історії міста та всієї Південної України та зайвий раз підкреслило значення Одеси не тільки як торгового, але і як культурного, освітнього та наукового центру Новоросійського краю тодішньої Російської імперії.

Підпорядкований на початку свого існування Харківському навчальному округу та Імператорському Харківському університету новий навчальний заклад в Одесі, створений на основі Комерційної гімназії та Благородного інституту [1, с. 13] при активному сприянні колишнього вже на той час градоначальника Одеси та губернатора Новоросійського краю Армана Емануеля дю Плессі герцога де Рішельє (1766–1822), був названий на його честь [2, с. 2–3].

Бібліотека Рішельєвського ліцею протягом свого існування пройшла декілька етапів, пов'язаних з розвитком навчального закладу, до складу якого вона входила.

Урочисте відкриття Рішельєвського ліцею відбулося 7 (19) січня 1818 р. Він отримав свій Статут і штат, але роботу довелося починати зі зміцнення матеріальної бази закладу. Місцева адміністрація добилася

фінансування навчального закладу державним казначейством, але все ж його стабільне функціонування забезпечувалося здебільшого приватними пожертвами [3, с. 27].

При заснуванні Рішельєвського ліцею відповідно до Статуту 1817 р. для плідного функціонування цього навчального закладу на його користь терміном на 10 років був призначений збір з хліба, що вивозився за кордон, а з січня 1819 р. цей збір був продовжений на весь час існування порто-франко в Одесі. Поза тим, при відкритті Рішельєвського ліцею до його бюджету надійшли, разом із асигнуваннями, покладеними на комерційну гімназію, гроші від Одеської міської думи і плата за навчання, а також пожертвування від різних осіб.

Після затвердження нового Статуту Рішельєвського ліцею 1837 р. та остаточного введення його в 1838 р. бібліотека була розділена на кілька підрозділів: у складі Рішельєвського ліцею окремо були представлені, крім основної (фундаментальної), студентська бібліотека, книгозбірня Інституту східних мов та кабінет для читання, причому основна (фундаментальна) бібліотека залишалася найбільшою за обсягом фонду і виконувала функції головного сховища. Починаючи від 1838 р., згідно з новим Статутом та штатом, на поповнення бібліотеки ліцею стали виділяти щорічно 2700 руб. асигнаціями (771 руб. 40 коп. сріблом) [4, с. 128].

На момент відкриття Новоросійського університету (1 (13) травня 1865 р.) в «Фундаментальном каталоге библиотеки Ришельевского лицея» значилося 11298 найменувань видань [5, арк. 201]. Відзначимо, що офіційні звіти Новоросійського університету про отримане майно Рішельєвського ліцею свідчать про дещо іншу кількість книг, зокрема про 12410 найменувань у 28505 томах [6, с. 36].

Можна виділити кілька основних напрямів, за якими велося поповнення фонду бібліотеки ліцею. Це централізовані закупівлі за рахунок щорічної штатної суми, виділеної на придбання навчальних посібників для потреб бібліотеки, так звана переміщена література (наприклад, видання з Віленської медико-хірургічної академії) та дари організацій і приватних осіб.

Що стосується утримування ліцейської бібліотеки, то перший Статут Рішельєвського ліцею 1818 р. говорив: «пять седьмых частей дохода Лицея будут определены ... на содержание церковей обоих исповеданий, греко-российского и римско-католического, дьячков и проч., на одежду воспитанников и мытье белья; на содержание стола, на дрова и свечи; на книги и другие учебные пособия; на письменные материалы; на лекарства для больных и на жалование нижних служителей» [7, с. 87]. Таким чином, витрати на книги та інші навчальні посібники слідує за витратами на «дрова і свічки». Природно, що коштів на поповнення бібліотеки

не вистачало. Наприклад, ліцеїст О. Сумароков згадував, що «підручники у той час були дорогі та рідкісні», «книг не було» [8].

Тому не дивно, що Рішельєвський ліцей та його бібліотека з перших днів свого існування стали об'єктом благодійності представників різних соціальних верств населення Одеси зокрема та Російської імперії взагалі, а також іноземців. Як зазначалося 13 листопада 1835 р. в «Одеському віснику»: «...Многия частныя лица, одушевляемые усердием к успехам просвещения в нашем Крае, делали пожертвования разного рода в пользу учебных заведений Одесского округа...» [9]. Імена жертводавців стали публікуватися на сторінках місцевої преси, що піднімало їхній статус в очах громадськості, роблячи добродійність престижною і привабливою [10, с. 26].

Почнемо з розгляду одного з хрестоматійних фактів, що завжди згадується стосовно герцога Армана Еммануеля дю Плессі де Рішельє та бібліотеки ліцею в Одесі. А саме – згадування про те, що основою книгозбірні Рішельєвського ліцею стали книги з приватної бібліотеки колишнього одеського міського голови та генерал-губернатора Новоросійського краю. Але ця інформація не знаходить підтвердження ані в архівних джерелах, ані при перегляді книг Рішельєвського ліцею *de visu*.

Дійсно, початок великим грошовим пожертвуванням на закупівлю книг для нового навчального закладу було покладено саме герцогом де Рішельє – ініціатором створення ліцею в Одесі. Рішельє виїхав з міста восени 1814 р., щоб стати прем'єр-міністром Франції після реставрації Бурбонів, але не перестав слідкувати за долею Одеси та Новоросійського краю, які більше десяти років перебували під його керуванням. На придбання книг для створеного нового навчального закладу в Одесі ним було пожертвовано 15 тисяч франків [11, арк. 2 зв.]. Перший директор Рішельєвського ліцею – абат Домінік-Шарль Ніколь (1758–1835) – також пожертвував на потреби бібліотеки свою зарплатню за рік [12, арк. 2 зв.]. Саме на ці гроші – 20938 франків – у Парижі останнім і було куплено «...богатое собрание книг эллино-греческих, латинских и французских...» [13, арк. 2 зв.]. Обставини передачі грошових коштів на користь бібліотеки ліцею герцогом де Рішельє і придбання на них книг абатом Д.-Ш. Ніколем докладно висвітлені в статті О. В. Полевшикової «Библиотека Ришельевского лицея в 1817–1828 гг.» [14]. Додамо, що нами повністю переглянуті відділи античних (тобто, кажучи мовою архівних документів того часу, «елліно-грецьких») та «латинських») авторів, а також значна частина французьких видань з бібліотеки Рішельєвського ліцею, і ніяких ознак, що дозволяють віднести ці книги до особистого зібрання герцога де Рішельє, виявлено не було. Таким чином, ми з упевненістю можемо говорити лише про те,

що герцогом Рішельє в 1817 р. були передані ліцеєві тільки гроші на придбання книг для бібліотеки. На жаль, відсутні будь-які документи, які могли б допомогти виокремити ці примірники із загального масиву ліцейської літератури. У зв'язку з даною проблемою хотілося б звернути увагу на тритомник творів Софокла «Сім трагедій», надрукований у Страсбурзі в 1786–1789 рр. під редакцією Ріхарда Брунке (1729–1803). На верхній і нижній кришках палітурки всіх трьох томів присутній суперекслібрис Імператорського університету Франції та Загальних змагань ліцеїв Парижа (UNIVERSITÉ IMPÉRIALE. CONCOURS DES LYCÉES DE PARIS). Імператорський університет Франції в 1803–1815 рр. проводив конкурси ліцеїстів з перекладу грецько- та латиномовних творів античних авторів французькою мовою. Примірник з бібліотеки Рішельєвського ліцею входить у перший рукописний каталог бібліотеки, складений П. О. Симоновичем у 1829 р., під номером 821 [15, с. 89]. Ми можемо припустити, що видання трагедій Софокла було придбане абатом Ш.-Д. Ніколем у Парижі влітку-восени 1817 р. для бібліотеки нового навчального закладу Одеси – Рішельєвського ліцею в числі інших книг та періодичних видань.

Книжкові дари, що надходили до ліцейської бібліотеки від приватних осіб, на відміну від грошових пожертвувань, свідчать про уявлення самого дарувальника відносно того, якими книгами повинні користуватися викладачі та студенти даного навчального закладу при вивченні тієї чи іншої дисципліни. Більш повно можна простежити подібне твердження при дослідженні книжкових дарів викладачів самого навчального закладу, тих, хто безпосередньо навчав ліцеїстів та добре знав, що необхідно для забезпечення навчального процесу.

Зупинимося докладніше на найбільш значущих і показових, на нашу думку, книжкових дарах викладачів на користь бібліотеки свого навчального закладу. Значна плеяда викладачів Рішельєвського ліцею передавала книги до бібліотеки. Згадки про дар другого директора Рішельєвського ліцею Ремі Жиле (1776–1849) містяться в даних ДАОО. Відомо, що в 1821 р. його дар на користь ліцею склав 150 найменувань іноземних книг і три картини [16, арк. 3 зв.]. На жаль, ніяких власницьких ознак, що могли б свідчити про цей дар, на книгах з бібліотеки Рішельєвського ліцею не виявлено.

Архівні дані говорять і про те, що відомий історик, один з організаторів Одеського товариства історії та старожитностей, член Московського товариства історії та старожитностей російських Микола Никифорович Мурзакевич (1806–1883), який працював викладачем, а потім і директором Рішельєвського ліцею, протягом 1835–1848 рр. неодноразово передавав свої наукові праці для потреб ліцею. Серед них можна назвати шість примірників видання «*Descriptio nummorum veterum graecorum atque romanorum*

qui inveniuntur in museo N. Murzakewicz» (Одеса, 1835) [17, арк. 121]. Опис свого зібрання монет М. Н. Мурзакевич видав латинською мовою на честь попечителя Одеського навчального округу Н. Ф. Покровського. Видання мало великий успіх за кордоном, М. Н. Мурзакевича прийняли до Тіберійської та Аркадійської академії наук у Римі, але Російська академія наук, як з сумом писав М. Н. Мурзакевич, ніяк не відзначила вихід його праці [18, с. 95]. Правління Рішельєвського ліцею прийняло для бібліотеки один примірник видання, а решту розпорядилося розподілити між навчальними закладами Одеського округу [19, арк. 121]. У своїй автобіографії М. Мурзакевич відзначав: «У квітні 1837 р. надрукував «Историю генуэзских поселений». Книга моя, надрукована за власний рахунок, обійшлася в 700 рублів, склавши ж виручкою 125 руб. Частину примірників роздав безкоштовно...» [20, с. 115]. У фонді бібліотеки Одеського національного університету зберігся примірник цієї праці М. Н. Мурзакевича зі штампом Рішельєвського ліцею та дарчим написом: «В Библиотеку Воспитанников Ришельевского Лицея. Николай Мурзакевич». Ще кілька видань були передані істориком на користь бібліотеки ліцею в 1836 р.: чотири примірники «Географической карты древних эллинских поселений при берегах Черного и Азовского морей» (Одеса, 1836), два примірники «Аллегорий и басен» О. Стурдзи (Одеса, 1834) [21, арк. 420] та один примірник «Сказаний современников о Димитрие Самозванце» (СПб., 1831–1834), виданий М. Г. Устряловим [22, арк. 10].

М. Н. Мурзакевич також активно привозив книги для бібліотеки Рішельєвського ліцею, які йому передавали дарувальники з різних міст. Серед книг, привезених М. Н. Мурзакевичем і подарованих йому авторами, відзначимо один примірник видання «О переселении фракийских племен за Дунай и далее на север, к Балтийскому морю и к нам на Русь, то есть очерк древнейшей истории протославян» О. Д. Черткова (Москва, 1851) та примірник «Летописца Переяславля-Суздальского, составленного в начале XIII века (между 1214 и 1219 годов)» К. М. Оболенського (Москва, 1851) [23, арк. 59].

Одним з дарувальників ліцейської бібліотеки був викладач російської словесності та літератури, член Одеського товариства історії та старожитностей (з 1842 р.), член Імператорського Російського географічного товариства, член-кореспондент Археологічного товариства в Санкт-Петербурзі та Сербського літературного товариства в Белграді Костянтин Петрович Зеленецький (1812–1858). К. П. Зеленецький навчався в Рішельєвському ліцеї, а в 1833 р. був направлений за рахунок ліцею до Московського університету. Після отримання ступеня магістра словесних наук К. П. Зеленецький повернувся до Одеси та в 1837 р. став викладачем ліцею. В ДАОО

нам вдалося виявити документи, що свідчать про його неодноразові книжкові дари на користь бібліотеки Рішельєвського ліцею. Перші відомості про дари К. П. Зеленецького відносяться до 1838 р., тобто майже відразу після повернення з Москви Костянтин Петрович став передавати книги на користь ліцейської бібліотеки. Зібрані нами архівні дані свідчать про те, що протягом 1838–1848 рр. бібліотеці ліцею ним було подаровано 38 назв у 55 томах [24, арк. 18; 25, арк. 20–21; 26, арк. 122; 27, арк. 46–46 зв., арк. 61]. Значна частина цих дарів – праці самого К. П. Зеленецького. У їх числі перша друкована праця дарувальника – «Опыт исследования некоторых теоретических вопросов» (Москва, 1835–1836), а також «Исследование о риторике» (Одеса, 1846), «О языке церковно-славянском» (Одеса, 1846) та ін. Рада Рішельєвського ліцею неодноразово висловлювала свою вдячність Костянтину Петровичу за подаровані книги, а щодо одного з дарів, то було відзначено, що твір В. О. Яковлєва «О красноречии в России до Ломоносова» (Харків, 1838) відноситься до дуже рідкісних видань, за що дарувальнику оголошується особлива подяка [28, арк. 21]. Крім того, значну частину дару К. П. Зеленецького склали офіційні видання, що виходили за активної участі викладачів Рішельєвського ліцею, такі як «Новороссийский календарь» за 1832–1844 рр., а також численні «Речи» викладачів на офіційних зібраннях за 1838–1844 рр. [29, арк. 46–46 зв.]. Діяльність К. П. Зеленецького з наповнення фонду бібліотеки Рішельєвського ліцею була особливо відзначена в «Исторической записке о состоянии и действиях Ришельевского лицея» за 1848–1849 рр. [30, с. 11].

Викладач практичного судочинства, державних і цивільних законів Володимир Альбертович Линовський (1818–1863) 4 листопада 1842 р. звернувся до Ради Рішельєвського ліцею з проханням прийняти в дар від нього на користь ліцейської бібліотеки 40 творів, виданих у XVII–XIX ст. [31, арк. 114–115]. У ДАОО збереглася справа з переліком книг, подарованих В. А. Линовським. У список, крім його власних творів, входять «Краткая еврейская грамматика» Г. П. Павського (СПб., 1818), стаття «Об участии и значении Киева в общей жизни России» М. О. Максимовича (відбиток з «Журнала Министерства народного просвещения» за 1837 р.), видання невідомого автора в двох частинах «Храм правосудия, или Зрелище судебных делопроизводств, примечательных тяжёб и открытых преступлений» (Москва, 1803), «Опытный садовник, или Замечания для жителей южных стран России о садоводстве» В. О. Льовшина (СПб., 1817) та багато ін. На деяких книгах з дару В. А. Линовського нами виявлені власницькі записи, наприклад, на «Скороченій політичній збірці» латинською мовою німецького вченого XVII ст. Даниєля Клазена (Хельмштадт, 1675) та «Начальных основаниях всеобщей естественной юриспруденции» Даниїла Неттелбладта (Москва, 1770).

Хотілося б відзначити також, що Володимир Альбертович Ліновський, хоча ніколи не був бібліотекарем Рішельєвського ліцею, неодноразово брав участь у роботі різних бібліотечних комісій. Так, у 1838 р. разом з професором Й. Г. Михневичем та ад'юнктом В. Ф. Пахманом він увійшов до так званого першого Комітету для ревізії ліцейської бібліотеки при передачі її від бібліотекаря Ф. К. Кнорре призначеному на цю посаду П. В. Беккеру [32, арк 60–61 зв., 94–103 зв.]. У 1843 р. В. А. Линовський разом з останнім увійшов до складу комісії з відбирання книг з Віленської медико-хірургічної академії для бібліотеки Рішельєвського ліцею [33, арк. 24]. Таким чином, В. А. Линовський добре знав стан фонду ліцейської бібліотеки і міг скласти свою думку про необхідні для неї книги.

Значний дар отримала ліцейська бібліотека в 1862 р. від відомого археолога, директора Рішельєвського ліцею Павла Васильовича Беккера (1808–1881) [34, арк. 50–53]. Всього в «Фундаментальном каталоге библиотеки Ришельевского лицея» в якості дару фігурує 43 найменування видань у 52 томах: з них 17 найменувань – праці самого дарувальника, що здебільшого стосуються історії та археології Новоросійського краю, та 26 найменувань – нотні видання творів європейських композиторів XVIII–XIX ст. [35]. З 1837 р. П. В. Беккер працював у Рішельєвському ліцеї спочатку ад'юнктом, а з 1839 р. – професором латинської та грецької словесності. У 1838–1850 рр. він виконував обов'язки бібліотекаря, в 1848–1852 рр. перебував на посаді директорії Другої одеської гімназії, в 1857–1862 рр. був директором Рішельєвського ліцею. Крім того, Павло Васильович був одним з активних членів Одеського товариства історії та старожитностей [36, с. 87]. Велика частина дару П. В. Беккера є власними працями дарувальника: «Материалы для древностей г. Томи и соседних ему приморских городов Понта Эвксинского» (Одеса, 1859), де Беккер встановлює місце заслання поета Овідія біля поселення Кестенджі; «Гражданский быт тиритов при римских императорах» (Одеса, 1849); «Берега Понта Эвксинского от Истры до Борисфена в отношении к древним колониям» (Одеса, 1851). Також значною є кількість книг і періодичних видань німецькою мовою. Багаторічна робота П. В. Беккера бібліотекарем та викладачем ліцею, можливо, спонукала його пожертвувати свої наукові праці та інші видання. Ми можемо сказати, що частина дару П. В. Беккера, що стосувалася його роботи з дослідження історії та археології Новоросійського краю, цілком і повністю відповідала сподіванням освіченої частини одеського суспільства стосовно моральної і виховної місії історичної науки та археології як її невід'ємної складової. Підібрана частина наукової спадщини відомого історика і археолога повинна була виступати не тільки в якості навчальних посібників для викладання історичних наук, а й служити справі виховання

в студентах Рішельєвського ліцею любові до батьківщини і гордості за минуле свого краю. Що стосується частини дару П. В. Беккера, в яку входять твори композиторів XVIII–XIX ст., то вона складена справжнім шанувальником музики. Це підтверджується і наявністю серед нотних видань творів не тільки всіма визнаних майстрів (Бетховен, Мендельсон-Бартольдї, Моцарт, Гайдн та інші), а й так званих «композиторів другого ряду» (Рис, Вейт, Ліндпрайтнер та інших).

Звичайно, не всі викладачі Рішельєвського ліцею робили великі дари на користь його бібліотеки. Архівні фонди зберегли також відомості й про разові дари співробітників ліцею: наприклад, у 1842 р. професор Інституту східних мов при Рішельєвському ліцеї Василь Васильович Григор'єв (1816–1881) пожертвував на користь основної (фундаментальної) бібліотеки примірник своєї дисертації «О достоверности ярлыков, данных ханами Золотой Орды русскому духовенству» (Москва, 1842) [37, арк. 80]; в 1847 р. викладач філософії Йосип Григорович Михневич (1809–1885) подарував бібліотеці ліцею два примірники своєї праці «Опыт постепенного развития главных действий мышления как руководство для первоначального преподавания логики» (Одеса, 1847) [38, арк. 40]; в 1851 р. ад'юнкт права Семен Вікентійович Пахман (1825–1910) – два примірники своєї магістерської дисертації «О судебных доказательствах по древнерусскому праву» (Москва, 1851) [39, арк. 51]; колишній бібліотекар ліцею, професор історії Філіп Карлович Брун (1804–1880) у 1861 р. передав у дар ліцею дві праці свого покійного брата Генріха Карловича Бруна (1806–1854), теж викладача ліцею: «Руководство к политической арифметике» (Одеса, 1845), відзначене Академією наук Демидівською премією, та «Руководство к вариационному исчислению» (Одеса, 1848) [40, арк. 36]; а майбутній великий хімік та фізик, на той момент – простий викладач гімназії при Рішельєвському ліцеї Дмитро Іванович Менделєєв (1834–1907) – примірник своєї дисертації «Изоморфизм в связи с другими отношениями кристаллической формы к составу» (СПб., 1856), на форзаці якого є дарчий напис автора: «Ришельевскому Лицею служащий в нем Д. Менделеев. Одесса 1856. 5 августа».

Бібліотека Інституту східних мов, що входив до складу Рішельєвського ліцею у 1837–1855 рр., також ставала об'єктом благодійності чиновників Новоросійського краю та представників викладацького складу Рішельєвського ліцею. Особливо активно бібліотекою Інституту східних мов опікувався попечитель Одеського навчального округу Дмитро Максимович Княжевич (1788–1844). До речі, Д. М. Княжевич активно розшукував викладачів для відкриття Інституту східних мов у Санкт-Петербурзі. Спеціально для книгозбірні нового підрозділу Рішельєвського ліцею він привіз примірник «Каталога находящимся в Азиатском Департаменте Ми-

нистерства иностранных дел китайским и другим книгам и рукописям». Наступний великий дар Д. М. Княжевича бібліотеці Інституту східних мов – 31 каталог іноземних книг для довідок та два примірники каталогу книг китайською, маньчжурською, монгольською, тибетською та санскритською мовами [41, арк. 84–84 зв., 92–92 зв.].

І, безумовно, опікувався наповненням бібліотеки Інституту східних мов його професор Василь Васильович Григор'єв. У 1844 р. він подарував примірник свого перекладу праці персидського історика Хондеміра «История монголов. От древнейших времен до Тамерлана» (СПб., 1834), своє дослідження «Обзор политической истории хазаров» (СПб., 1835) та переклад російською з турецької та персидської мов Мірзи Джафара Топчибашева «На памятник императору Александру I: два стихотворения» (СПб., 1835) [42, арк. 76].

Об'єктом благодійності виступала і студентська бібліотека Рішельєвського ліцею. Спеціальна бібліотека для студентів була створена в Рішельєвському ліцеї в 1838 р. До її складу входили навчальні посібники та підручники, що використовувалися ліцеїстами для навчання різним предметам за програмою. Книг не вистачало, тому викладачі Рішельєвського ліцею, добре обізнані з цією проблемою, намагалися наповнювати студентську бібліотеку власними силами. Наприклад, старший учитель Рішельєвської гімназії при ліцеї Григорій Іванович Хрiсоохоос-Феодорiдi передав для студентської бібліотеки 10 примірників своєї хрестоматії з грецької мови [43, арк. 24].

Збереглися відомості про передачу книжок для студентської бібліотеки попечителями Одеського навчального округу. Наприклад, Никифор Федорович Покровський (1779–1838) передав бібліотеці 31 найменування книг у 59 томах російською, грецькою, німецькою, латинською та французькою мовами, що раніше належали його покійному племіннику Миколі, вихованцю Рішельєвського ліцею [44, арк. 188]. Д. М. Княжевич у 1840 р. передав для студентської бібліотеки чотири номери журналу «Маяк» [45, арк. 13].

Хрестоматійною є згадка про передачу на користь студентської бібліотеки Рішельєвського ліцею значної кількості книг відомим лікарем та педагогом Миколою Івановичем Пироговим (1810–1881), який керував Одеським навчальним округом у 1856–1858 рр. Відомості про акт благодійності стосовно бібліотеки студентів Рішельєвського ліцею зберігаються в опису справ ДАОО; на жаль, сама справа про дар М. І. Пирогова не збереглася до сьогодні, хоча ця студентська бібліотека мала свій систематичний каталог, датований 1862 р. [46]. Але в спогадах колишніх вихованців Рішельєвського ліцею знаходяться відомості про те, що 9 вересня 1858 р. в подяку за пожертву ліцеїсти попросили дозволу М. І. Пирогова назвати

студентську бібліотеку його ім'ям [47, арк. 57]. Дозвіл був отриманий, і з того часу студентська бібліотека Рішельєвського ліцею (а пізніше – і Новоросійського університету) мала назву: «Пироговская библиотека студентов», а книги з неї супроводжувалися печаткою з цим написом. М. І. Пирогов подарував для студентської бібліотеки 1600 томів зі своєї власної книгозбірні. Разом з книгами до бібліотеки надійшов портрет М. І. Пирогова з власноручним написом: «Люблю и уважаю молодость, потому что помню свою» [48, с. 11].

На підставі досліджених документів ДАОО, даних офіційних періодичних видань, рукописного каталогу бібліотеки Рішельєвського ліцею, спогадів безпосередніх учасників подій та перегляду *de visu* книг ліцейського зібрання з фонду Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова ми можемо стверджувати, що приватні пожертвування та дари, які супроводжували ліцейську книгозбірню протягом усього її існування, внесли важливу лепту в становлення та наповнення бібліотеки Рішельєвського ліцею. Грошові пожертви мали велике значення в перші роки існування ліцею та його бібліотеки. Саме на ці кошти була придбана значна кількість книг для нового навчального закладу, і навчальний процес зміг плідно розпочатися. Дарунки приватних осіб на користь бібліотеки Рішельєвського ліцею склалися в основному з творів самих дарувальників. Відзначимо, що дари викладачів ліцею стосувалися, найчастіше, історії та археології Північного Причорномор'я і були спрямовані на забезпечення навчального процесу в самому ліцеї. Вони наповнювали книжковий фонд ліцею необхідними навчальними посібниками (часто за предметом, що викладався дарувальником). Дари бібліотеці Рішельєвського ліцею свідчать не тільки про уявленнях самих дарувальників стосовно того, що необхідно навчальному закладу та його книгозбірні, а й говорять про гармонійний розвиток Одеси, невід'ємною складовою якої виступає Рішельєвський ліцей.

Додаток

Список

викладачів Рішельєвського ліцею та чиновників Одеського навчального округу – приватних дарувальників бібліотеки ліцею в Одесі (за алфавітом)

1. Беккер Павло Васильович (1807–1881) – археолог та історик, професор латинської словесності, завідуючий основною бібліотекою (1838–1850 рр.) та директор Рішельєвського ліцею (1857–1862 рр.); член Одеського товариства історії та старожитностей.

2. Брун Філіп Карлович (1804–1880) – історик, професор всесвітньої історії та статистики (1832–1854 рр.), завідувачий основною бібліотекою (1832–1835 рр.) у Рішельєвському ліцеї; член Одеського товариства історії та старожитностей.

3. Будрін Олександр – учитель гімназії при Рішельєвському ліцеї, викладач російської словесності на філософському відділенні Рішельєвського ліцею (1835–1838 рр.).

4. Григор'єв Василь Васильович (1816–1881) – сходознавець, професор Інституту східних мов при Рішельєвському ліцеї (1838–1843 рр.); член Одеського товариства історії та старожитностей.

5. Жіле Ремі Акінфієвич (1776–1849) – викладач французької мови та історії, другий директор Рішельєвського ліцею (1820–1821 рр.).

6. Костянтин Петрович (1812–1858) – філолог-русист, професор російської словесності та літератури в Рішельєвському ліцеї; член Одеського товариства історії та старожитностей; вихованець Рішельєвського ліцею.

7. Княжевич Дмитро Максимович (1788–1844) – попечитель Одеського навчального округу (1837–1844 рр.); один з організаторів Одеського товариства історії та старожитностей.

8. Линовський Володимир Альбертович (1818–1863) – юрист, історик права; професор практичного судочинства, державних та цивільних законів у Рішельєвському ліцеї; член Одеського товариства історії та старожитностей.

9. Менделєєв Дмитро Іванович (1834–1907) – хімік, фізик, економіст, технолог, геолог, метеоролог та педагог; старший учитель гімназії при Рішельєвському ліцеї (1855–1856 рр.).

10. Михневич Йосип Григорович (1809–1885) – богослов, історик, філософ; професор філософії в Рішельєвському ліцеї; інспектор Рішельєвського ліцею (1839–1850 рр.); член Одеського товариства історії та старожитностей.

11. Мурзакевич Микола Никифорович (1806–1883) – історик та археолог, директор Рішельєвського ліцею (1853–1856 рр.); бібліотекар Одеської міської Публічної бібліотеки (1845–1853 рр.); один з організаторів Одеського товариства історії та старожитностей.

12. Пахман Семен Вікентійович (1825–1910) – юрист; ад'юнкт кафедри енциклопедії та історії правознавства в Рішельєвському ліцеї (1848–1851 рр.); вихованець Рішельєвського ліцею.

13. Петров Олександр Григорович (1803–1887) – директор Рішельєвського ліцею (1844–1852 рр.), попечитель Одеського навчального округу (1844–1846 рр.), помічник попечителя Одеського навчального округу (1846–1852 рр.).

14. Покровський Никифор Федорович (1779–1838) – попечитель Одеського навчального округу (1832–1837 рр.).

15. Соколов Григорій Іванович (1810–1852) – інспектор Рішельєвського ліцею (1845–1850 рр.); член Одеського товариства історії та старожитностей; вихованець Рішельєвського ліцею.

16. Хрісохоос-Феодоріді Григорій Іванович – старший учитель гімназії при Рішельєвському ліцеї, колезький радник.

Список використаних джерел

1. Образование и устав Ришельевского лицея в Одессе. – СПб. : Тип. Департамента народного просвещения, 1818. – 84, [4] с.
2. Там само.
3. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова : історія та сучасність (1865–2015) / гол. ред. І. М. Коваль ; вступ. слово : І. М. Коваль, В. М. Хмарський ; ОНУ ім. І. І. Мечникова. – О. : ОНУ, 2015. – 963 с., 28 арк. іл.
4. Егоров А. Д. Лицеи России : опыт исторической хронологии. Кн. 1 : Ришельевский лицей / А. Д. Егоров. – Иваново, 1993. – 172 с.
5. Фундаментальный каталог библиотеки Ришельевского лицея с 1 января 1861 года [Рукопись]. – 202 л.
6. Краткий отчет о состоянии и действиях Императорского Новороссийского университета в 1865/1866 академическом году / сост. В. Орловым // Годичный торжественный акт в Императорском Новороссийском университете 30-го августа 1866 г. – Одесса, 1866. – С. 1–44.
7. Образование и устав Ришельевского лицея в Одессе...
8. Сумароков А. Воспоминания об Одесском Ришельевском лицее с 1825 г. по 1828 г. / А. Сумароков // Одесский вестник. – 1885. – № 254, ноябрь.
9. Обзорение состояния Одесского учебного округа в 1834–1835-ом академическом году : извлечение из исторической записки, читанной в торжественном собрании Ришельевского лицея 30-го августа 1835 года // Одесский вестник. – 1835. – № 94, 13 ноября.
10. Гребцова И. С. Новороссийский университет в развитии благотворительности в Одессе (вторая половина XIX – начало XX ст.) . Благотворительность и меценатство в Новороссийском университете : библиогр. указ. / И. С. Гребцова ; сост. : В. В. Самодурова, И. С. Гребцова. – О. : Астропринт, 2009. – 504 с.
11. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ф. 44, оп. 1 (1820), спр. 23.
12. Там само.
13. Там само.
14. Полевщикова Е. В. Библиотека Ришельевского лицея в 1817–1828 гг. : по материалам Государственного архива Одесской области / Е. В. Полевщикова // Вісник Одеського національного університету. – О., 2007. – Т. 12, вип. 4 : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – С. 29–95.
15. Там само.
16. ДАОО, ф. 44, оп. 1 (1821), спр. 43.
17. Там само, оп. 1 (1835), спр. 65.
18. Николай Никифорович Мурзакевич : автобиография / Н. Н. Мурзакевич ; примеч. и библиогр. очерк В. В. Дабижа. – СПб. : тип. В. С. Балашева, 1886. – VIII, 233 с.
19. ДАОО, ф. 44, оп. 1 (1835), спр. 65.
20. Николай Никифорович Мурзакевич : автобиография...
21. ДАОО, ф. 44, оп. 1 (1836), спр. 9.
22. Там само, оп. 2 (1848), спр. 15.

23. Там само, оп. 2 (1851), спр. 12.
24. Там само, оп. 1 (1838), спр. 9.
25. Там само, оп. 2 (1842), спр. 2.
26. Там само, оп. 2 (1846), спр. 2.
27. Там само, оп. 2 (1848), спр. 15.
28. Там само, оп. 2 (1842), спр. 2.
29. Там само, оп. 2 (1848), спр. 15.
30. Историческая записка о состоянии и действиях Ришельевского лицея, с 20 июня 1848 по 20 июня 1849 года // Годичный акт в Ришельевском лицее, 21 июня 1849 года. – О. : Тип. Л. Нитче, 1849. – С. 1–16.
31. ДАОО, ф. 44, оп. 2 (1842), спр. 2.
32. Там само, оп. 1 (1838), спр. 33.
33. Там само, оп. 2 (1843), спр. 110.
34. Фундаментальный каталог библиотеки Ришельевского лицея с 1 января 1861 года [Рукопись]. – 202 л.
35. Алексеенко М. В. Дар профессора П. В. Беккера библиотеке Ришельевского лицея / М. В. Алексеенко // Вісн. Одес. нац. ун-у. Сер. : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2013. – Т. 18, вип. 1 (9). – С. 9–25.
36. Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії та старожитностей / В. М. Хмарський. – О. : Астропринт, 2002. – 398 с.
37. ДАОО, ф. 44, оп. 2 (1842), спр. 2.
38. Там само, оп. 2 (1847), спр. 4.
39. Там само, оп. 2 (1851), спр. 12.
40. Фундаментальный каталог библиотеки Ришельевского лицея с 1 января 1861 года [Рукопись]. – 202 л.
41. ДАОО, ф. 44, оп. 2 (1844), спр. 2.
42. Там само.
43. Там само, оп. 2 (1847), спр. 4.
44. Там само, оп. 1 (1835), спр. 65.
45. Там само, оп. 2 (1842), спр. 2.
46. Там само, оп. 4, спр. 650.
47. Там само, ф. 153, оп. 1, спр. 510.
48. Наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова : історичний нарис : до 185-річчя заснування / під ред. В. А. Сминтини. – О. : Астропринт, 2002. – 246 с.

References

1. *Образование и устав Ришельевского лицея в Одессе* [Foundation and regulation of the Richelieu Lyceum in Odessa]. (1818). Saint Petersburg: Tipografiia Departamenta narodnogo prosveshcheniia. [In Russian].
2. *Образование и устав Ришельевского лицея в Одессе* [Foundation and regulation of the Richelieu Lyceum in Odessa]. (1818). Saint Petersburg: Tipografiia Departamenta narodnogo prosveshcheniia. [In Russian].

3. Koval, I. M. (Ed.-in-Chief). (2015). *Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova: istoriia ta suchasnist (1865–2015)* [I. I. Mechnikov National University of Odessa: history and modernity (1865–2015)]. Odesa: ONU. [In Ukrainian].

4. Egorov, A. D. (1993). *Litsei Rossii: opyt istoricheskoi khronologii* [Russian lyceums: experience of the historical chronology]: *Vol. 1: Rishlevskii litsei* [Richelieu Lyceum]. Ivanovo. [In Russian].

5. *Fundamentalnyi katalog biblioteki Rishlevskago litceia s 1 genvaria 1861 goda* [Fundamental catalog of Richelieu Lyceum library since January 1, 1861]. [Manuscript]. [In Russian].

6. Orlov, V. (1866). *Kratkii otchet o sostoianii i deistviiakh Imperatorskogo Novorossiiskogo universiteta v 1865/1866 akademicheskome godu* [A brief report on the state and actions of the Imperial Novorossiya University in the 1865/1866 academic year]. In *Godichnyi torzhestvennyi akt v Imperatorskom Novorossiiskom universitete 30-go avgusta 1866 g.* [An annual solemn act at the Imperial Novorossiya University on August 30, 1866] (pp. 1–44). Odesa. [In Russian].

7. *Obrazovanie i ustav Rishlevskago litceia v Odesse* [Foundation and regulation of the Richelieu Lyceum in Odessa]. (1818). Saint Petersburg: Tipografiia Departamenta narodnogo prosveshcheniia. [In Russian].

8. Sumarokov, A. (1885). *Vospominaniia ob Odesskom Rishlevskom litsee s 1825 g. po 1828 g.* [Memories of Odessa Richelieu Lyceum from 1825 till 1828]. In *Odesskii vestnik* [Odesa herald], No. 254. [In Russian].

9. *Obozrenie sostoianii Odesskogo uchebnogo okruga v 1834–1835-om akademicheskome godu: izvlechenie iz istoricheskoi zapiski, chitannoi v torzhestvennom sobranii Rishlevskago litceia 30-go avgusta 1835 goda* [Review of the state of Odessa educational district in 1834–1835th academic year: extraction from the historical note, read at the ceremonial meeting of Richelieu Lyceum on August 30, 1835] (1835). In *Odesskii vestnik* [Odesa Herald], No. 94. [In Russian].

10. Grebtcova, I. S., Samodurova, V. V. (2009). *Novorossiiskii universitet v razvitii blagotvoritelnosti v Odesse (vtoraia polovina XIX – nachalo XX st. Blagotvoritelnost i metcenatstvo v Novorossiiskom universitete: bibliograficheskii ukazatel* [Novorossiya University within the development of charity in Odesa (the second half of the 19th – early 20th centuries). Charity and arts patronage at Novorossiya University: bibliographic index]. Odesa: Astroprint. [In Russian].

11. Fond 44, Inventory 1 (1820), Unit 23. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

12. Fond 44, Inventory 1 (1820), Unit 23. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

13. Fond 44, Inventory 1 (1820), Unit 23. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

14. Polevshchikova, E. V. (2007). *Biblioteka Rishlevskago litceia v 1817–1828 gg.: po materialam Gosudarstvennogo arkhiva Odesskoi oblasti* [Library of Richelieu Lyceum in 1817–1828: on the materials of the State archive of Odesa region] In *Visnyk Odesskoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of Odesa National University], Series Ed., Bibliotekoznavstvo, bibliografoznavstvo, knyhoznavstvo [Library studies, biblio-

graphy studies, bibliography], *Vol. 12*, No. 4, pp. 29–95. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. [In Russian].

15. Polevshchikova, E. V. (2007). Biblioteka Rishelievskogo litceia v 1817–1828 gg.: po materialam Gosudarstvennogo arkhiva Odesskoi oblasti [Library of Richelieu Lyceum in 1817–1828: on the materials of the State archive of Odesa region] In *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of Odesa National University], Series Ed., Bibliotekoznavstvo, bibliografoznavstvo, knyhoznavstvo [Library studies, bibliography studies, bibliography], *Vol. 12*, No. 4, pp. 29–95. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. [In Russian].

16. Fond 44, Inventory 1 (1821), Unit 43. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

17. Fond 44, Inventory 1 (1835), Unit 65. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

18. Murzakevich, N. N. (1886) *Nikolai Nikiforovich Murzakevich: avtobiografiia* [Nikolai Nikiforovich Murzakevich: autobiography]. Saint Petersburg: Tipografiia V. S. Balasheva. [In Russian].

19. Fond 44, Inventory 1 (1835), Unit 65. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

20. Murzakevich, N. N. (1886) *Nikolai Nikiforovich Murzakevich: avtobiografiia* [Nikolai Nikiforovich Murzakevich: autobiography]. Saint Petersburg: Tipografiia V. S. Balasheva. [In Russian].

21. Fond 44, Inventory 1 (1836), Unit 9. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

22. Fond 44, Inventory 1 (1848), Unit 15. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

23. Fond 44, Inventory 2 (1851), Unit 12. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

24. Fond 44, Inventory 1 (1838), Unit 9. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

25. Fond 44, Inventory 1 (1842), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

26. Fond 44, Inventory 2 (1846), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

27. Fond 44, Inventory 2 (1848), Unit 15. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

28. Fond 44, Inventory 2 (1842), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

29. Fond 44, Inventory 2 (1848), Unit 15. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].

30. Istoricheskaia zapiska o sostoianii i deistviiakh Rishelievskogo litceia, s 20 iunია 1848 po 20 iunია 1849 goda [Historical note about the state and actions of Richelieu Lyceum, since June 20, 1848 till June 20, 1849]. (1849). In *Godichnyi akt v Rishelievskom litsee, 21 iunია 1849 goda* [Annual act in Richelieu Lyceum, June 21, 1849]. Odesa: Tipografiia L. Nitche. [In Russian].

31. Fond 44, Inventory 2 (1842), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
32. Fond 44, Inventory 1 (1838), Unit 33. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
33. Fond 44, Inventory 2 (1843), Unit 110. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
34. *Fundamentalnyi katalog biblioteki Rishelievskago litceia s 1 genvaria 1861 goda* [Fundamental catalog of Richelieu Lyceum library since January 1, 1861]. [Manuscript]. [In Russian].
35. Alekseenko, M. V. (2013). Dar professora P. V. Bekkera biblioteke Rishelievskogo litceia [Gift of a professor P. V. Becker to Richelieu Lyceum library]. In *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of Odesa National University], Series Ed., Bibliotekoznavstvo, bibliohrafoznnavstvo, knyhoznnavstvo [Library studies, bibliography studies, bibliology], *Vol. 18*, No. 1(9), pp. 9–25. [In Russian].
36. Khmarskyi, V. M. (2002). *Arkheohrafichna diialnist Odeskoho tovarystva istorii ta starozhytnosti* [Archaeography activities of Odessa society of history and antiquities]. Odesa: Astroprynt. [In Russian].
37. Fond 44, Inventory 2 (1842), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
38. Fond 44, Inventory 2 (1847), Unit 4. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
39. Fond 44, Inventory 2 (1851), Unit 33. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
40. *Fundamentalnyi katalog biblioteki Rishelievskago litceia s 1 genvaria 1861 goda* [Fundamental catalog of Richelieu Lyceum library since 1 January, 1861]. [Manuscript]. [In Russian].
41. Fond 44, Inventory 2 (1844), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
42. Fond 44, Inventory 2 (1844), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
43. Fond 44, Inventory 2 (1847), Unit 4. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
44. Fond 44, Inventory 1 (1835), Unit 65. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
45. Fond 44, Inventory 2 (1842), Unit 2. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
46. Fond 44, Inventory 4, Unit 650. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
47. Fond 153, Inventory 1, Unit 510. State Archive of Odesa Region, Odesa, Ukraine. [In Russian].
48. Smyntyna, V. A. (Ed.). (2002). *Naukova biblioteka Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnikova: istorychnyi narys: do 185-richchia zasnovannia* [The Scientific library of I. I. Mechnikov Odesa National University: historical essay: to the 185 anniversary of its foundation]. Odesa: Astroprynt. [In Russian].

M. Aliksieienko

Private donations of the teaching staff of Richelieu lyceum in Odesa as an important constituent of the lyceum library stocks.

The study aims at identifying the range of donators and benefactors of Richelieu Lyceum library in Odesa. Different groups of donators (Richelieu lyceum teaching staff, officials of Novorossiia region and Odesa educational district) are regarded, their role in the formation of the book stock of one of the oldest educational institutions is clarified. The study is based on a number of various sources: documents of the State archive of Odesa region, data from official periodicals, manuscript “Fundamental catalog of Richelieu Lyceum library” and the memories of both teachers and students of Odesa lyceum. Besides, the books of the Lyceum collection were viewed *de visu*. Special attention is paid to the circumstances of the benefaction to the Lyceum library made by the former general-governor of Novorossiia region, Duke Richelieu.

Key words: Richelieu Lyceum library, donators, individual benefactions and donations, Odesa, Novorossiia region, book stock.

М. В. Алексеенко

Частные дары преподавателей Ришельевского лицея – важная составляющая фонда лицейской библиотеки в Одессе.

Исследование посвящено выявлению круга дарителей и жертвователей библиотеки Ришельевского лицея в Одессе. На основе документов Государственного архива Одесской области, сведений из официальных периодических изданий, рукописного «Фундаментального каталога библиотеки Ришельевского лицея», воспоминаний преподавателей и воспитанников лицея в Одессе, а также просмотра *de visu* книг лицейского собрания рассматриваются разные группы дарителей (преподаватели Ришельевского лицея, чиновники Новороссийского края и Одесского учебного округа), выясняется их роль в формировании книжного фонда одного из старейших учебных заведений Одессы. Особое внимание уделено выяснению обстоятельств денежного пожертвования в пользу библиотеки Ришельевского лицея бывшего генерал-губернатора Новороссийского края герцога Ришелье.

Ключевые слова: библиотека Ришельевского лицея, дарители, частные пожертвования и дары, Одесса, Новороссийский край, книжный фонд.